

Don Juan și episcopul Ambrosius

Valeriu GHERGHEL

Abstract: The author of the article approaches the themes of the history of reading, beginning with an excerpt from Saint Augustine's book, the Confessions (6, III). Two types of reading are being analysed: the reading aloud practiced until the end of the Antiquity and the reading with the eyes, practiced for the first time by the bishop Ambrosius.

(AUGUSTINUS Aurelius; AMBROSIUS MEDIOLANENSIS; lectură)

Există în *Confesiuni*, un pasaj (6, III) care a dat tuturor istoricilor lecturii mult de gândit. Mă refer la acel loc în care, vorbind despre episcopul Ambrosius (m. 397) și despre salutara sa influență asupra-i, Augustin se arată mirat de obiceiul aceluia de a consulta “cărțile” numai cu ochii. Pasajul e renumit, nu are rostul să-l reproduc aici. Voi preciza însă, înainte de toate (și deoarece, adesea, locul e comentat doar din memorie), că nu este vorba (și) de o *lectură solitară*. Dacă episcopul Ambrosius și-ar fi încuiat încăperea în timpul lecturii și s-ar fi izolat cu totul de curioși, Augustin nu ar fi avut cum să afle în amănunțime obiceiurile bătrînului. Și, probabil, nici nu ne-ar mai fi lăsat, spre reflecție, această uluitoare pagină, care desparte evoluția lecturii în două. Dar Ambrosius nu se refugiază, spre a citi, într-o desăvîrșită solitudine. În timpul lui, nici nu avea cum.

Sînt toate semnele că, multă vreme, lectura a fost un ceremonial mai cu seamă acustic. Pînă la sfîrșitul Antichității, omul citește cu glas tare, gustă cuvintele cu limba și se impregnează, în acest chip, de adevărul lor venerabil. Adevărul, la rîndul lui, prezintă un aspect corporal, care atinge și solicită simțurile (oferă o impresie tactilă, se aude și, pe urmă abia, poate fi sesizat), și nu doar unul intuitiv. Iar cartea este, ca să spun astfel, un *corp*, în primul rînd, *sonor* și, abia în subsidiar, unul *vizual*, o epifanie acustică și, mai puțin, una luminoasă. De altfel, cele dintîi metafore ale textului sînt de natură somatică. Origene, în *De principiis* (IV, 178-181), îl compară cu trupul. Textul e o “minciună corporală”, în care stă cuprins, precum sîmburele în fruct, un adevăr mai înalt. Cartea reprezintă ceva care se aude, trebuind să rămîină mai aproape de gură decît de ochi, cum se precizează într-un verset din Iisus Nave (1, 8): cartea nu e bine să se depărteze de buze. De aici vine, probabil, și mitologia persistentă a “cărții de otravă”, care, odată atinsă, ucide pe cititorul imprudent, ca într-una din povestirile din *O mie și una de nopți* (noaptea a cincea: povestea hakimului Ruian), ori ca în secvența finală din romanul lui Eco, *Numele trandafirului*. La început, cartea nu otrăvește direct mintea vreunui Alonso Quijano. Îmbibată de pulberi virulente, ea pătrunde treptat epiderma degetelor și, mai apoi, prin intermediul gurii, își insinuează efectul nociv în trupul celui care o desface imprudent. Cartea e, așadar, un obiect situat în proximitatea corpului, un aliment (de obicei, binefăcător). În secolul IV însă, Augustin îl descoperă, în cetatea Mediolanum, pe acest cititor taciturn, care se concentrează asupra paginii scrise, străbătînd-o doar cu ochii, spre uimirea celor din jur, și care se numește Ambrosius. El pune între sine și carte o distanță ce

nu exista pînă atunci. Cartea se desprinde, într-un fel, de trup, se îndepărtează de el. Raportul cu textul se abstractizează și însăși percepția cărții ca obiect se schimbă. În consecință, cititorul însuși nu mai este același. Înainte de a fi un creștin dintr-o epocă marcată de vehemente dispute ținînd de doctrina despre păcat, grație, liber arbitru ori despre natura exactă a lui Iisus Christos, Ambrosius e un *symptom*. În ce sens însă?

Firește, în pasajul amintit, Augustin caută să-și explice motivele care l-au determinat pe episcopul Ambrosius să citească altfel decît ceilalți (și altfel decît înainte). Mai întîi, spune el, episcopul se apără, printr-o astfel de lectură, de intruziunea curioșilor și de întrebările acestora cu privire la semnificația cutărui paragraf consemnat în “rotulus” (acesta e termenul folosit de Augustin pentru *carte*). Dacă ar pronunța propozițiile cu glas tare, auzind ce citește, cineva i-ar putea cere o explicație sau măcar o ipoteză exegetică în legătură cu enunțul considerat. Comentariul de școală se desfășoară tocmai în acest chip: profesorul citește și explică, în același timp. Plotin, de exemplu, are textul platonice în față (sau, cel mai adesea, în minte), îl parcurge cu glas tare (îl recită, de fapt) și, pe măsură ce-l străbate, oferă explicații și rezolvă, minuțios, dificultățile. Lectura se transformă, treptat, într-un comentariu oral. În schimb, deși episcopul Ambrosius continuă să citească în prezența discipolilor (nimeni nu e oprit să intre în odaia lui, spune Augustin), el refuză să mai fie, pentru acest interval, altceva decît un căutător solitar al adevărului ascuns în miezul enunțului. Refuză, cu alte cuvinte, să dea explicații și amîna, pentru un moment ulterior, al predicii, orice episod exegetic. Ambrosius separă, astfel, secvențele comentariului. Lectura constituie o aventură personală. Interpretarea, una colectivă. În timpul lecturii, episcopul rămîne doar un simplu cititor. Vizitatorii îl privesc cum citește, dar ignoră locul citit. Tăcerea interzice întrebarea celui alt și e, în fond, o postură defensivă (și oarecum egoistă). Lectura de acest tip inhibă îndrăzneala discipolului.

Al doilea motiv invocat de autorul *Confesiunilor* are o conotație economică: Ambrosius vrea, pur și simplu, să cerceteze un număr cît mai mare de texte. Este, prin firea lui, un cititor curios. Dacă s-ar opri de fiecare dată și ar oferi explicații, ritmul lecturii ar fi, desigur, cu mult mai lent, mai greoi. Face economie de efort, spre a putea investiga rapid opiniile tuturor exegeților. Adevărul lui Dumnezeu e proteiform. La el se accede pe o cale mediată. Ambrosius știe deja acest lucru. Îl interesează orice ipoteză hermeneutică vizînd acest adevăr. El nu mai posedă o singură carte, precum cititorul presupus de pasajul din Iisus Nave: *to biblion*. Și nici nu e ținut de vreo prescripție să se rezume strict la ea. Concupiscenta ochilor îl împinge să cerceteze tot ce s-a scris, între timp, în legătură cu adevărul expus în paginile scripturii. Căci adevărul divin are însușirea de a prolifera indefinit. Nici o scolie nu-l epuizează. Nici o minte omenească nu-l poate intui definitiv. Cartea devine, în acest chip, Bibliotecă. Iar Ambrosius se pierde cu voluptate în înfinitul ei... Celelalte motive, amintite de Augustin, au, din perspectiva adoptată aici, o importanță secundară.

Episcopul Ambrosius, am spus deja, reprezintă un simptom. Lectura cu ochii (și numai cu ochii) anunță două achiziții, cel puțin. Pe de o parte, invenția unui spațiu *propriu*, în care cititorul se refugiază treptat (nu e, deocamdată, cazul lui Ambrosius), spre a dispune într-o deplină libertate, numai pentru sine, de o mulțime de obiecte erotice. Fiind (și) o relație amoroasă, lectura impune un spațiu privat. Cititorul nu mai iubește cu exclusivitate o singură carte. E un bibliofil. Îl atrage diversitatea, în timp ce Cartea revelată oprimă. Legătura erotică se nuanțează și se ascunde de ceilalți. Distanța față de carte, indusă de privire, îi permite lui Ambrosius exercițiul opțiunii și infidelitatea. Pe de altă parte, o astfel de lectură abstractă respectă principiul economiei de efort. Episcopul se implică în lectura lui mai puțin, pentru a citi mai mult. E un Don Juan al cărților, care nu a aflat încă de existența comandoului de piatră.